

Anatomija trajnog sukoba

Bojan Tončić

Vojska je posegla za nepromenljivim mantrama, lažima da je bilo koji njen pripadnik osuđen za ratni zločin (procesuirani jesu, uglavnom zbog pljačke). Retorski traži odgovor na večito pitanje kada se pomenu , a nekmoli dokumentuju ratni zločini, Zašto baš sada? Sukob Vojske jugoslavije na istu temu od pre dvanaest godina govori u prilog tezi da će uvek biti baš sada, odnosno da je jedino pravo vreme za suočavanje sa odgovornošću - nikada. Znaju vojni i državni vrh da je reč o kontekstu, odnosno da se sve čini ne bi li se ugrozio državni suverenitet, odnosno baš sada kada je naprasno porastao ugled vojske

Predsednik Srbije uputio je javnosti poruku da stoji iza načelnika Generalštaba Ljubiše Dikovića koga je postavio na to mesto, obišavši sa njim ugrožena područja, opštine Crnu Travu i Surdulicu, i pominjući da je general tu kao garant angažovanja Vojske na spasavanju ljudskih života; bilo je tu vedrine, preciznije, cerekali su se vrhovni zapovednik i Miloševićev narodni heroj k'o u bioskopu, ulivajući optimizam namrštenim lokalnim funkcionerima i preteklom zavejanom građanstvu. Poruka je odaslata, zna se ko vodi kadrovsku politiku u Vojsci, uprkos lažima i klevetama. Nije ni načelnik ostao nem, tražila se njegova, dok su ga, arhaično i glupavo, unisono i nemaštovito poslednjih dana branili ministar odbrane Dragan Šutanovac, tabloidi i ozbiljna štampa. Prvi varirajući dokazanu zločinačku prošlost direktorke FHP Nataše Kandić, drugi prečutkujući delove dosijea o ubistvima i proterivanju Albanaca, silovanju, pljački. U intervjuu *Vremenu*, odgovorio je na nalaze Fonda za humanitarno pravo o svom učešću u ratnim zločinima i izazivanju stampeda albanske stoke ka matici Srbiji. To su, naravno, „insinuacije i proizvoljnosti“.

„Nema tu istine i ništa tu nije slučajno. Sigurno je da se sve ovo radi u određenom kontekstu. Ali najviše od svega brine me to što se na ovaj način i ovim istupanjem produbljuje mržnja na prostorima bivše Jugoslavije. Drugi svetski rat je završen 1945, a naši ljudi počeli su da odlaze u Nemačku na privremeni rad već sredinom pedesetih godina - dakle, desetak godina posle rata. Od rata na području bivše Jugoslavije prošlo je i više godina, a još uvek je nekom stalo da se problemi i rane koje su ostale nikad ne zaleče, da one stalno tinjaju, da stalno budu izvor nestabilnosti i da neko na tome profitira“, žestoko uzvraća general, kao kakav dokoni kalemegdanski promatrač svetskih tokova. Nipošto kao učesnik.

Vojska - to su oni

Normalno, nije u istraživanju Fonda reč o napadu na njega, nego na instituciju; nema tu maštovitosti, sve je kao na jutarnjem informisanju, kao u izveštajima kontraobaveštajaca koji su tu da sagledaju *kontekst*. Tu je omiljena formulacija, prizemna, ali dovoljna odbrana nedodirljivih od svake šamarčine, izgovorena sa pozicije moći i bahatosti, potegnuta iz okrvavljenih šinjela: „Mislim da je to udar na Vojsku Srbije kao instituciju koja je stala na svoje noge i koja je stekla visok nivo poverenja građana, a to, izgleda, nekome nije u interesu. To je i udar na funkciju načelnika Generalštaba, jer ja sam bio Ljubiša Diković i 1994. i 2003. i 2008, i ako sam radio to što se tvrdi da jesam, zašto se to pitanje nije ranije pokretalo“, tvrdi Diković.

Nije kraj, iako ovo deluje kao scenario za *Vojnu akademiju*. Pojednostavljeno, napad na mene je napad na instituciju, to se radi po nalogu poslodavaca iz inostranstva, ne bi li se sprečilo jačanje Vojske kao temeljnog faktora stabilnosti države i regiona, a dokaz za sve ovo je u magičnom pitanju *Zašto se baš sada govori o ratnim zločinima?* I notornoj laži da je „*Vojska prva sve procesuirala*“.

Na izmišljotini da je Vojska gonila počiniocce ratnih zločina jahali su svi propagandni stožeri, još u vreme Miloševića; a nikada nije objavljeno koliko je ubica i silovatelja strpano u zatvor, koliko pljačkaša, učesnika u proterivanju Albanaca (slično važi i za ostala sramna vojevanja JNA, i VJ), koliko konjokradica, otimača stoke, skupih automobila. Koliko pijanih kokoškara koji su se tukli međusobno, koliko bitangi koje su potegle zbog plena koji im je bio nadnica za strah. Nema tome mesta u monografijama o besprimernom heroizmu silovatelja.

Kaže Diković da je protiv 15 pripadnika 37. Motorizovane brigade VJ kojom je komandovao podnete krivične prijave za ratne zločine. Ako je to i tačno, nema tragova da je bar jedan osuđen, uvek može da se saopšti takva ekskluziva.

„Na kraju krajeva, o tome imate i stav suda za ratne zločine...“, reče general (*Vreme*, 2. februar). Jer, tvrdi Diković, „kada se sluša Fond za humanitarno pravo, neko neutralan ko ne poznaje problematiku može da zaključi da je Vojska otišla na Kosovo da bi palila, pljačkala i ubijala sve redom“.

Žao mi grla

Verovatno nije mislio na sud, nego na srbijansko Tužilaštvo za ratne zločine i njegovu munjevitu reakciju, na prvi prsten zaštite države od odgovornosti. A ako je do sudova, jedan je presudio i za kosovske zločine, između ostalih i Dikovićevom pretpostavljenom i prethodniku na mestu načelnika GŠ Nebojši Pavkoviću (22 godine robije): „Pretresno veće stoga konstatuje da je vođena rasprostranjena kampanja nasilja usmerena protiv civilnog stanovništva kosovskih Albanaca tokom vazdušnih napada NATO, koju su sprovodile snage pod kontrolom vlasti SRJ i Srbije i tokom koje je bilo incidentata ubijanja, seksualnog zlostavljanja i namernog uništavanja džamija. Pritom se radilo o namernim aktivnostima tih snaga tokom pomenute kampanje koje su prouzrokovale odlazak najmanje 700.000 kosovskih Albanaca s Kosova u kratkom vremenskom periodu od kraja marta do početka juna 1999. Napori MUP da prikriju ubijanja kosovskih

Albanaca tako što su tela prebacivali na druga područja Srbije, o čemu se detaljno raspravlja u presudi, takođe sugerišu da su ta ubijanja po svojoj prirodi bila kažnjiva“. (Presuda u procesu Milutinović i ostali, 26. februar 2009.)

Dakle, nije, baš kao što tvrdi i Diković, „Vojska otišla na Kosovo da bi palila, pljačkala i ubijala sve redom“, nema podataka o takvoj naredbi. Ima podataka u svedočenjima žrtava, u neoborivim dokumentima. I na grobljima i u spiskovima nestalih.

A evo i odgovora na omiljeno čizmaško pitanje *Zašto baš sada*, odnosno dokaza da će se svim silama, pa čak i onom koju personifikuju tužioci Vukčević i Vekarić, sprečavati postavljanje pitanja odgovornosti. Dakle, za Vojsku, pogotovo kosovske pacijente, uvek će biti *baš sada*, zato što je prihvatljivo samo nikada. Dikovićev kolega Nebojša Pavković dobio je 22 godine robije, jer je Pretresno veće „ustanovilo da je Pavkovićev doprinos udruženom zločinačkom poduhvatu bio značajan, budući da je koristio snage VJ koje su mu bile na raspolaganju za teroriranje i nasilno proterivanje civila kosovskih Albanaca iz njihovih domova“. „On je (srbijanski režim) imao nameru da prisilno raseli albansko stanovništvo Kosova radi osiguravanja dalje kontrole državnih vlasti nad Pokrajinom. Pavković je, u datim okolnostima, mogao razumno predvideti da će snage VJ i MUP izvršavajući njegova naređenja činiti ubistva, silovanja i hotimična uništavanja džamija“, navodi se u presudi.

Maskirani ratnici i poternica bez maske

Simpatično, i njega, odnosno VJ pod njegovom komandom, optužila je Nataša Kandić za zločine na Kosovu, u opasno doba vladavine Slobodana Miloševića. I on se, saopštenjem Generalštaba žestoko branio. Direktorica FHP rekla je u intervjuu *Danasu* avgusta 2000, novinaru poznatom čitaocima e-Novina, komentarišući sudski progon novinara Miroslava Filipovića za špijunažu, da su srpske snage, Vojska i policija, počinile ratne zločine na Kosovu, zbog čega je Vojska i zatvorila suđenje Filipoviću za javnost (osuđen je na sedam godina zatvora). „Iako je taj slučaj drastičan i pokazuje nameru vlasti da onemogući pisanje o odgovornosti za zločine, nismo uspeli da adekvatno reagujemo i počnemo da pričamo o onome što svi znaju, da iznosimo činjenice i podatke koji su svima dostupni. Postoji toliko optužnica za ratne zločine, toliko suđenja koja pokazuju šta se dogodilo na Kosovu i Bosni“, rekla je Nataša Kandić („Danas“, 12 - 13. avgust 2000).

Kao i ovih dana Vojska Srbije koja, doduše, ima znatno smanjeni preteći i svekoliki represivni potencijal, uzvratila je VJ, saopštenjem Informativne službe Generalštaba, pod prepoznatljivim, i posle dvanaest godina aktuelnim naslovom *Gospođa Kandić optužuje teško, unapred i bez dokaza*. Tvrdi Vojska da direktorka FHP „po više puta oprobano, ali neefikasnom modelu, napada i kritikuje državu preko Vojske“. „Iskoristivši sudski proces protiv novinara Miroslava Filipovića kao povod, gospođa Kandić se, zaklonjena pod velom borca, čak i lidera boraca za humanitarno pravo, ogrešila ne samo o pravo i humanizam, već i o istinu, idući na ruku upravo onima koji su činili zločine i još uvek nanose zlodela. Koristeći slučaj Miroslava Filipovića kao povod, gospođa Kandić optužuje Vojsku i državu, obezvređuje jugoslovensko pravosuđe i

zataškava zločine šiptarskih terorista i NATO zločinaca. Ako je, kako tvrdi gospođa Kandić, M. Filipović 'iznosio istinu zbog svog moralnog odnosa prema stvarnosti', zašto ta 'istina' nije na sudu dokazana? Umesto toga, gospođa Kandić 'pojašnjava' njegov navodni moralni odnos prema stvarnosti neistinitim komentarima zbivanja na Kosovu i Metohiji, sa aspekta ratnih zločina, koje je navodno počinila Vojska Jugoslavije. Bez argumenata, razume se, baš kao i oni koji su iste razloge naveli (i navode) za brutalnu agresiju na našu zemlju. Navodeći Haški tribunal kao jedinu instituciju nadležnu za utvrđivanje ratnih zločina na prostoru prethodne Jugoslavije i pripadnike Vojske Jugoslavije kao jedine počiniocce, gospođa Kandić teško, unapred i bez dokaza optužuje samo i isključivo branioce, a amnestira nesumnjive teroriste i zločince. I ovim tvrdnjama staje na stranu onih koji su kršili a i danas krše brojne međunarodne pravne norme i konvencije, suprotstavljajući se, istovremeno, istinskim humanistima i mirotvorcima i sve ubedljivijem prodoru istine o posledicama delovanja terorista i NATO agresora“, saopštava Informativna služba Generalštaba.

U saopštenju se, takođe, nabraja šta Nataša Kandić nije rekla, broj kasetnih bombi bačenih na Srbiju, bombardovanje rafinerija, uništenje 50.000 domova Srba i ostalih nealbanaca, terorističkim akcijama. Ima i busanja u maskirana prsa: „Nije gospođa Kandić pomenula da se VJ, umesnim komandovanjem, visokim moralom i racionalnim taktičkim postupcima, kao i veštım maskiranjem, uspešno suprostavila najjačoj vojnoj sili sveta. Bila je to njena ustavna obaveza, profesionalna dužnost i patriotski zadatak. Drugog izbora nije ni imala“, epski će GŠ. Ali, ništa bez pretnje i poziva saveznicima u pravosuđu, banditima sa ulica, mala tjeratica kojom se otvara sezona lova: „Sve to, ili bar to, mogla je reći gospođa Kandić. Optuživati branitelje, a zaboravljati, ili ne pominjati stvarne zločince i teroriste, dodatni je zločin. Prema čoveku i otadžbini. Prema pravu i humanosti. I mnogo čemu još. Za to neizbežan deo odgovornosti snose i oni koji to ne sprečavaju“, zaključuje Vojska (*Danas*, 24. avgust 2000).

Decu ste im vodili tamo gde svoju niste

Nepuna dva meseca pre revolucionarnog sukoba u kojem će, nagađalo se, možda presudnu ulogu odigrati Vojska Jugoslavije, Slobodan Milošević afektivno mlatara pendrecima, hapsi otporaše, preti. Nataša Kandić otpisuje Informativnoj službi Generalštaba, a njen odgovor objavljuje *Danas* pod naslovom *Neću da ćutim o užasu*.

„Neću da ćutim ni o strahotama civila koje sam videla na Kosovu. Svojim očima sam videla albanska sela opkoljena tenkovima, čula granate, i videla hiljade i hiljade ljudi koji su sa kesama u rukama, pod pratnjom policije ili vojske, napuštali kuće jer im je rečeno da Kosovo nije njihova domovina.

Kolone civila sam sretala na putevima. Poneko bi se usudio da mi kaže da je vojska granatirala selo, naredila da idu u Albaniju, i da su odlazeći videli kako ulazi policija, pljačka i pali njihovu imovinu.

Razgovarala sam sa ljudima koji su 26. marta bili u Izbici. Oni su mi tvrdili da su ih opkolili vojnici u zelenim uniformama, rezervisti, i da su odvajali muškarce za streljanje.

Jedna žena mi je detaljno opisala kako su vojnici ušli u masu ljudi, pokazujući prstom ko ostaje a ko ide za Albaniju. U prvom krugu izdvajanja uzeli su joj muža i svekra, starca od 70 godina. Videla je kada su u grupi od 20 muškaraca streljani njen svekar i muž. U drugom krugu uzeli su joj sina, nudila je novac za njegov život, ali su joj vojnici rekli da ne mogu da ga puste. Nije videla njegovo streljanje, na radiju je čula da je i on tog 26. marta streljan. Oko 10.000 civila granatama su naterani da napuste polje u Izbici i krenu za Albaniju. U toj koloni su bile i majke kojima nije bilo dozvoljeno da poslednji put vide lica mrtve dece“, piše Nataša Kandić.

Primetno je da se i ovde, pre dvanaest godina, pominje toponim Izbica u kojem su ubijani civili dok je selo bilo u zoni odgovornosti generala Dikovića, o čemu je objavljeno poglavlje u „Dosijeu Ljubiša Diković“.

„Gospodo u Generalštabu, optužujete me da prećutkujem zločine 'šiptarskih terorista' od 1. januara 1998. godine do danas. Kako nazivate one sa 'naše' strane koji su počinili zločin, da li su oni za vas takođe teroristi ili su to nacionalni branitelji? Pitam vas šta ste uradili da razjasnite sudbinu Srba, Roma, Bošnjaka ili Crnogorca koji su nestali u vreme dok ste kontrolisali teritoriju Kosova. I tada, i nakon dolaska međunarodnih snaga na Kosovu, za vas su to samo brojke, po principu što više ubijenih i kidnapovanih Srba to bolje za srpsku stranu. Ne volite da se susrećete licem u lice sa roditeljima stradalih i nestalih vojnika. Decu ste im vodili tamo gde svoju niste, dodeljujete im ordenje za hrabrost dok oni traže da znaju gde im je grob. Kažete, uspešno ste se suprotstavili najjačoj sili na svetu, pobedili ste NATO. Što kada ste tako jaki ne učinite jednu malu stvar, ovog puta za dobrobit ljudi u Srbiji i na Kosovu: obratite se onima s kojima ste potpisali sporazum u Kumanovu radi rešavanja sudbine nestalih i zatvorenika: 2.500 nestalih Albanaca u vreme trajanja ratnog stanja, 1.150 nestalih Srba, Roma, Crnogoraca i Bošnjaka nakon dolaska međunarodnih snaga na Kosovo i oko 900 albanskih zatvorenika u Srbiji. Ja ostajem na svom terenu: da branim pravo na život, pravo na slobodnu upotrebu maternjeg jezika, pravo na slobodno kretanje, pravo na javnu kritiku vlasti i da podržavam svaki sud koji kažnjava počiniocce ratnih zločina i naredbodavce zločina protiv humanosti nezavisno od njihove etničke pripadnosti. Zločin je zločin“, piše, između ostalog, direktorka FHP.

Kao i ovih dana, dođe red i na načelnika Generalštaba, Dikovićevog, rekosmo li, kolegu i prethodnika, robijaša koji iskijava kosovske zločine. Srećan što je preživeo prevrat, još i ostao Koštuničin čovek u Vojsci, izražava iskreno čuđenje, ne preti, tvrdi da je predložio novom predsedniku da abolira Filipovića (nakon što je Vrhovni sud u novim okolnostima ocenio presudu protiv novinara besmislenom.) U prvom postpetooktobarskom intervjuu („Danas“, 26. i 27. oktobar, isti autor) prepoznajemo retoriku učenika Dikovića: „Nemam ništa protiv gospođe Kandić. Ono što je tamo izneto, niko u Vojsci Jugoslavije, posebno ljudi koji su bili na Kosmetu, ne mogu da prihvate takve tvrdnje. Prema tome, ako je ona to iznela, neka to objasni. Nisu to više stavovi, komentari toga novinara, nego su to optužbe na račun Vojske. Ako vi mislite da ne treba odreagovati na to, ja ne shvatam šta to znači sloboda štampe, demokratija u pisanju i ne znam da li postoji ijedna armija, država na svetu, u kojoj bi armija bila ravnodušna prema takvim istupanjima“, pomalo je konfuzan budući/sadašnji robijaš.

Razumljivo je da general Pavković ne zna šta su "sloboda štampe" i „demokratija u pisanju“, imaće vremena da o tome razmisli. Diković, pak, ima preča posla, sneg je, treba odbraniti suverenitet, doduše na mnogo većim nadmorskim visinama nego što je to bilo na Kosovu. Sačuvati ljudstvo, stoku. Zato ga treba zaštititi, tvrdi medijski stručnjak i bivši šef Informativne službe VJ pukovnik Ljubodrag Stojadinović.

„Predsednik i ministar odbrane primorani su da troše mnogo lične i državne energije, kako bi od Nataše Kandić odbranili generala Ljubišu Dikovića, šefa Generalštaba srpske vojske. Ono što navodi Kandićeva moglo bi da bude zabavno, da vojska na neselektivnu provokaciju nije reagovala 'neprimerenom silom'“, upisuje se u analitičare redakcijski kolega Zastavnika Džeme, kritikujući, valjda, prekomernu upotrebu sile, nepotrebnu, s obzirom na to da Nataša Kandić laže. To je dikcija *Politike*. Stojadinović tvrdi da „informativni principi nalažu da se takvi ispadi lagodno i nadmoćno ignorišu“.

Nataša ubija zavejane Srbe

Njegovi naslednici, eto, nemaju pojma, dok je stari kadar radio...“Umesto uvođenja načelnika u posao, on je uveden u vrlo neprijatnu javnu polemiku, u kojoj je čak morao da kaže kako nije uzaptio nikakva grla tuđe stoke, kao što to tvrdi Kandićeva. Autor ovoga teksta je, inače, uveren kako u slobodi javnog optuživanja ima mnogo nesuvislosti i da deo biografije oficira koja je ratna, ne mora, i najčešće nije tamna mrlja u njegovoj karijeri. Pa tako i sa Dikovićem, čiji je start na najvišem mestu, nezavisno od hipotetičke besprekornosti, započet nesigurnim hramanjem. Pitanje je, u stvari, šta vojska radi u ovom času, pred sudbinama 11.000 zavejanih ljudi? Videli smo samo jednog poručnika, negde u okolini Vranja, koji reče „da mu je zadatak da odblokira ljude u onoj kući!“. I dečko je lepo pokazao premet svog zadatka. Ali šta se dešava u brdima? Ima li Srbija dovoljno vojske, a ona (sa policijom) dovoljno mašina, da se posveti tim mučenicima dok ne započne otopljanje. Mislimo da ima, i da u ovim danima za Dikovićeve trupe, ma koliko ih je, važnijeg zadatka nema i ne može ga biti. Verujem da će se setiti i sam kad Kandićeva prestane da ga nervira sa onim grlima. Ali možda mu valja predložiti da sve slobodne helikoptere, inženjerske mašine, bagere, guseničare, gorska transportna vozila, sa kazanima za čaj, sa dovoljno ljudi, pošalje u susret nesrećnim starcima i đacima koje mećava sve surovije odvaja od sveta i života“.

Ovo je, ipak, nešto novo, Nataša je Kandić toliko oslabila bezbednost zemlje, da je dovela u pitanje živote zavejanih ljudi, pominjanjem nekih grla stoke koje, izgleda, više živciraju pukovnika u rezervi Stojadinovića i ministra vojnog Šutanovca, nego generala.

Nije baš da je direktorka FHP ostala sama, osim nekih političara i, znakovito, uglavnom inostranih medija, oglasila se Jelena Milić: „Netačni su argumenti ministra Šutanovca da se u svim zemljama na svetu na čelo vojske dolazi na oružju, jer ima mnogo zemalja koje odavno niti su ratovale, niti čak slale svoje jedinice u međunarodne misije. Još manje je onih u stabilnim demokratijama koji su na čelo vojske došli sa teškim bremenom ratnih zločina koje su njihovi potčinjeni počinili. U međunarodnom humanitarnom pravu, inače, važi maksima da je znati i biti dužan znati upravo isto. Takođe, netačan je i argument predstavnika MO i Tužilaštva za ratne zločine da je dovoljno potvrda moralnosti i časti generala Dikovića to što protiv njega Haški tribunal

nije podigao optužnicu. Ovim se ili demonstrira elementarno nepoznavanje složenosti mehanizama tranzicione pravde i odgovornosti domaćih sudova da istražuju i procesiraju ratne zločine, ili se flagrantno obmanjuje javnost“, zabeležila je direktorka Centra za evroatlanntske studije.

Reakcije na njen tekst bile su jezivije nego što se moglo pretpostaviti, tako je slika o izdaji i patriotizmu, odnosno svesti naroda i naklonosti prema Vojsci upotpunjena.

U svakom slučaju, ne treba dosije Diković shvatiti kao nekakvu anticipaciju haške optužnice. Tribunal stavlja katanac, sve ostaje među nama.